

Сергеј Довлатов

изабрана дела

књига 13

издавач ЛОМ / Београд • за издавача / опрема Флавио Ригонат
штампа Caligraph / Београд • тираж 500 • Београд / 2022.

ISBN 978-86-7958-296-6

сергеј довлатов
МАРШ
УСАМЉЕНИХ

превела с руског
Наталија Ненезић

ЛОМ
БЕОГРАД / ММХХII

наслов оригинала

Сергей Довлатов

Марш одиноких

Copyright © Sergei Dovlatov Estate, 2019

All rights reserved

уредник издања

Флавио Ригонат*

* Сергей Довлатов један је од оснивача и уредника листа „Нови Американац“ који је излазио у Њујорку од 1980. до 1985.

МАРШ УСАМЉЕНИХ

УСПОН И ПРОПАСТ „НОВОГ АМЕРИКАНЦА“

(уместо предговора)

Ове белешке личе на говор поред сопственог мртвачког сандука. Замислите само – ведар зимски дан, отворена рака. Поред узглавља бели цветови. Унаоколо тужна лица пријатеља и родбине. У бледом децембарском небу топе се звуци посмртног марша. . .

А онда устајете ви, смртно бледи, дотерани, лепи, посути латицама гладиола. Заглушујући преплашене повике гомиле, кажете:

– Само тренутак, немојте да се разилазите! Сад ћу поименце набројати људе који су ме отерали у гроб!

Велико је искушење одржати оптужујући говор на сопственом гробу. Ето зашто сам одлучио да објавим ову малу збирку.

Ова збирка намењена је онима који су познавали и волели „Новог Американца“ у периоду његовог процвата. Који жале за његовим некадашњим сјајем. Који носе у себи осећај губитка.

Парадокс је што је „Нови Американца“ жив. Жив је као марксистичко-лењинско учење. И по-

ред свих очигледних знакова његове деградације и пада.

Заправо, умро сам ја. „Нови Американац“ се само трансформисао.

Па ипак, у њему и даље раде талентовани људи. Сачуване су све лепе особине студентских забавних новина. А новине су и даље привлачно дизајниране.

Али оно најважније је нестало. Оно због чега је и настао „Нови Американац“. Што му је донело одређену препознатљивост.

„Нови Американац“ изгубио је карактеристике демократских алтернативних новина. Престао је да буде слободна платформа за дискусију.

Умирање „Новог Американца“ је раскошно и неповратно. Тако тоне у воду велики прекоокеански брод. Али јарболи се још виде. . .

Историјом „Новог Американца“ позабавиће се други. Ја сам превише субјективан за тако нешто. Тим пре што се многи сећају како је све почињало.

Неко се сећа доброг. Неко лошег. Наше памћење је селективно, као канта за смеће. . .

Зато ћу се само овлаш дотаћи главних моментата. Остајући у границама скромног грађанског опела. . .

Како сад схватам, новине су се појавиле у изузетно повољном тренутку. Емиграција је била на

врхунцу. С ауторима није било проблема. (Као што нема ни сад. Има довољно школованих. Само од доктора наука може се саставити солидан фудбалски тим.) Потреба за новим новинама деловала је очигледно. Постојећа руска штампа није задовољавала читаоца. „Нова руска реч“ користила је језик којим су говорили лакеји код Ертеља и Златовратског. . .

Углавном, посао је кренуо. Добили смо кредит од банке – 12 хиљада долара. Што је постало предмет невероватних гласина. У вези с тим, да нас субвенционише КГБ.

А ми смо се радовали. Говорили смо:

– Добро је што нас сматрају за агенте КГБ-а. То учвршћује нашу финансијску репутацију. Нека мисле да смо богати. . .

Новине су постале стварност. Осећај чуда замениле су свакодневне бриге. Уронили смо у џунглу америчког бизниса.

Стално су нам се рађале нове идеје. И свака од њих је отварала пут ка богатству.

Кад се скупило довољно идеја, обратили смо се познанику, Американцу Голдбергу. Голдберг се упознао с идејама. Затим је сурово рекао:

– За ову идеју добићете годину дана затвора. За ову – две. За ову – четири, уз конфискацију имовине. А за ову ће вас већ депортовати. . .

Морали смо да почнемо испочетка.

Истовремено смо развијали стваралачку позицију новина. Изјавили смо:

„Нови Американац је демократска слободна трибина. Он изражава различите, понекад дијаметрално супротне ставове. Закључке читалац извлачи сам. . . “

Себе смо називали јеврејским новинама. Искрео речено, ја сам био против те формулације. Сматрао сам „Новог Американца“ за „новине треће емиграције“. Без наглашавања јеврејског идентитета.

Кренуле су приче у јавним круговима. Оптуживали су нас за занемаривање Русије. За провинцијални шовинизам. За себичне покушаје да стекнемо наклоност богатих јеврејских организација.

Један стари друг позвао ме је из Француске. Рекао је:

– Кажу да си постао правоверни Јеврејин. Да си се чак и обрезао. . .

Одговорио сам:

– Волођа! Нисам постао правоверни Јеврејин. И нисам се обрезао. Могу то и да докажем. Не могу да ти пружим свој доказ преко океана. Зато могу да га покажем у Њујорку твом овлашћеном лицу. . .

Паралелно с јеврејским шовинизмом оптуживали су нас за јудеофобију. Називали нас антисемитима, творцима погрома и црностотинашима. И с тим у вези помињали Арафата, Рибентропа, Гогоља.

Један простодушни читалац ми је баш тако написао:

– Надмашили сте и самог Гогоља!

Одговорио сам му:

– Из твојих уста. . .

У нашим новинама објављивани су дебатни чланци о Солжењицину. Боже, какву је то буку изазвало. Оптуживали су нас за помоћ совјетском режиму. За прокомунистичка гледишта. Малтене за тероризам.

Кружила је прича да сам ја, док сам био надзорник у затвору, тукао Солжењицина. Иако сам, кад је Солжењицин затворен, имао три године. А у логорску стражу сам доспео након двадесет година. Кад је Солжењицин већ био предложен за Ленинову награду. . .

Ипак, добро нам је ишло. О нама су писале све велике америчке новине и часописи. Добијао сам клипинге из Француске, Шведске, Западне Немачке. Звали су ме као уредника на три међународна симпозијума. Водио сам емисије на радију. Појављивао се на телевизијским екранима.

Имали смо претплатнике чак и у Јужној Кореји. . .

Могоа бих овде да цитирам стотине докумената. Од писама градоначелника Коча до анонимног писма на летонском језику. Али нема потребе за тим. Ко је читао новине, тај зна. . .

Годишњицу смо прославили у ресторану „Соко“. По својој површини једнак је Ватикану. У огромној сали окупило се око деветсто људи. Многи су специјално дошли из Филадельфије, Конектиката, чак и Тексаса.

Мислим да је то био најбољи дан мог живота.

Даље догађаје излажем на брзину, у кратким цртама.

Осећај сензације и тријумфа није нестао. Мада је било доста проблема. Прво, недостајало је пара. Што је обесхрабривало, и поред свег нашег ентузијазма.

Био нам је потребан добар бизнис-менаџер. Просто речено, директор. Послован човек. Уз то још и у одређеној мери идеалиста.

Сигуран сам да такви постоје. Сигуран сам да новац не може да буде сам себи циљ. Поготово овде, у Америци.

Колико човеку треба за потпуно благостање? Сто, двеста хиљада годишње? А људи овде обрћу милијарде.

Новац је очигледно постао еквивалент других вредности, значајнијих по својој класи. Фермент и витамин америчког прогреса.

Износ се претворио у цифру. Цифра се претворила у хералдички знак.

Паметни бизнисмен не тежи новцу. Он тежи потпуном и хармоничном изједначавању напора

и резултата. Чији је најубедљивији индикатор – цифра.

Укратко, требао нам је директор. Сматрао сам да је то узрок свих невоља.

Монополска штампа нас је уз то немилице притискала. Обрађивала наше оглашиваче. Терорисала ауторе. Ширила одвратне гласине о нама.

С временом ми је досадило да се правдам. Нека људи мисле да сам баш ја отровао мадам Бовари. . .

Једном ће Седих¹ dospети у рај. И рећи ће му апостоли:

– Добар си ти, чика Јаша! Али Серјожу Довлатова си погрешно проценио. . .

Пролазило је време. Атмосфера у редакцији била је фантастична. Прилагођена општем лудилу.

Сећам се, Наталија Шаримова се спремала у штампарију. Било је вече. Крај прилично гадан. Рекао сам брадоњама Вајлу и Генису:

– Није добро да Шаримова иде сама у штампарију.

На шта ми је лепо, крупни Генис одговорио:

– Али Петја и ја идемо. . .

Атмосфера је била весела и празнична. Иако ми се већ одавно љуљало тло под ногама.

¹ Андреј Седих – писац, новинар, власник њујоршког часописа „Нова руска реч“ („НРР“). Све напомене потичу од преводиоца.

Радио сам у „Новом Американцу“ две године. Био сам, помпезно речено, један од његових оснивача. И – најамни уредник. Истина, без плате. Нисам био сувласник. Нисам имао акције.

Парадокс је био у следећем. Новине су имале три власника. И десетак запослених радника. Власници су радили бесплатно. Како и приличи власницима новог бизниса. Који рачунају на очекивани приход.

Запослени су добијали плату. Добру, али малу. Тачније, малу, али добру.

Дакле, власници су добијали моралну сатисфакцију.

Запослени – скромну плату.

Ја сам, пак, био парадоксална личност. Психолошки – власник. Правно – запослени. Власник без имовине. Најамник без плате.

Понашао сам се сходно томе. Захтевао сам од власника да положи рачуне. Давао савете руководству. Излуђивао Бориса Метера питањима дисциплине.

И мени су дали отказ. Без имало проблема. Пошто сам у правном смислу био – нико.

Отишао сам. Придружио ми се креативни део колектива. Убедили смо господина Дескала из „Русике“ да финансира „Нови свет“. Новине су се одржале једно два месеца.

После тога је господин Дескал купио „Новог Американца“. Понудио нам је да се вратимо. Обећао креативну слободу. И ја сам се вратио.

Рећи ћете:

– Види ти њега! Увредили га, а он се вратио.
Па где ти је достојанство?

Одговорићу:

– „Нови Американац“ био је моје омиљено чедо. Предмет свих мојих нада. Китњасто говорећи – животно дело. Знате ли границу где треба да се заустави човек који покушава да шчепа свој живот?!

После тога је све било врло просто. Испоставило се да је креативна слобода мит. Све остало није било важно.

Најзад сам почео да добијам плату. Мора се рећи – поштено.

Понављам, мени то није било важно. У то време сам већ понешто зарађивао од књижевности.

И ја сам отишао, овог пута својом вољом.

Господина Дескала не кривим. Он је бизнисмен. Брига њега за светску културу. Тим пре за руску. Он зарађује новац. То је његово право.

Био ми је чак некако симпатичан. Један енергичан пословни човек. Глупо је било надати се да је просечни Американац – Вонегат.

Поставили смо Дескалу ултиматум. Слобода – или одлазимо.

И ја сам отишао. То је све. . .

Новине су постале етничке, националне. После месец дана, запосленима је забрањено да помињу свињетину. Чак и у чланцима на привредне

теме. Благо су препоручили да се она замени фашираном штуком. . .

Само Вајл и Генис и даље одлично раде. Ништа лошије од Зикмунда и Ханзелке². Књижевност је за њих Африка. И све унаоколо – сама Африка. Од сјајних утисака пуцају крвни судови. . . Али пишу талентовано. Мора се рећи. . . Мада сам то већ рекао. . .

С новинама је завршено. То је била моја последња авантура. Последњи блесак продужене младости. Од сада сам – разборит и незахтеван писац осредње руке. („Осредња рука“ – прави назив за мушки клуб. . .)

Две године сам писао своје „Уредничке колумне“. Чини ми се да је у њима приказана историја трећег таласа емиграције. Ако не историја емиграције, онда историја новина. Ако не историја новина, онда историја моје захтевне душе.

Нисам хтео да их преправљам. Наше глупости, сломови, грешке, такође су историја. Тако да објављујем све како јесте.

Због неких изјава жалим. Неке друге спреман сам да истетовирам на грудима. . .

Назвао сам своју књигу: „Марш усамљених“. Нажалост, ми смо били усамљени чак и у нашим најбољим данима. Усамљени смо и сад. Само свако за себе. . .

² Чувени чешки новинари и путописци, који су радили у пару.

Мој предговор се отегао. Ускоро ће јутро. Што би рекао Моргулис:

„Попут задимљено-сивог фалуса мулата, напољу се помаља зора. . .“

Индус који продаје новине откључава своју радњу. Чак и он, замислите, зна да сам ја бивши уредник „Новог Американца“.

ПРЕ ЈЕДНО ТРИ МЕСЕЦА. . .

Пре једно три месеца ишао сам на курс за израду накита. Тамо сам учио и енглески језик. Инструкторка Кетрин волела је да поставља необична питања. Сећам се, упитала је:

– Шта мислиш, хоће ли бити рата?

Одговорио сам:

– Рат се већ води. Само Американци то не знају.

– Како то мислиш?

– Ето тако. У Техерану су заузели америчку амбасаду. А то је правно гледано – територија САД. Осим тога, има педесет ратних заробљеника.

– Па шта да радимо? – упитала је Кетрин. . .

Нисам дипломата, ни политичар, ни генерал. Нисам чак ни Американац. Покушавам да ту ствар посматрам с гледишта обичног човека.

Понашање човека и понашање државе су упоредиви. Самозаштита и одбрамбена спо-

собност су идентични појмови, разлика је у размерама, не у квалитету.

Моје представе о самозаштити настале су у логорима. Тамо сам научио, једном заувек:

Спремност на тучу значи способност да је започнеш. Ако те на то приморају околности.

Можеш и да се уздржиш. Да завршиш с разбијеном физиономијом. Односно – да капитулираш. . .

Нажалост, пораз у тучи не значи и њен крај. Тући ће те систематски. И на крају ће уништити у теби човека.

Исто је и са државом.

Спремност за рат значи способност да га започнеш. Ако те на то приморају околности.

Тито је говорио:

– Борићемо се до последњег!

Нису га ни пипнули. Проживео је живот као уважен човек.

Нешто слично узвикнуо је и Чаушеску. Или наговестио. Не дирају га. . .

Чујем разумне трезвене аргументе:

– А шта ако буде рат?! То значи да је крај?! Шта може бити горе од смрти?!